

Noter til M.C. Bruuns *Aristokraternes Catechismus*:

Catechismus = Katekismus: lille, kortfattet lærebog om de centrale trosartikler i kristendommen, dvs. De ti Bud, trosbekendelsen, Fadervor og sakramenterne. Den lille Katekismus blev skrevet af Martin Luther i 1529, og den var beregnet til præster, lærere, og fædre, der skulle vejlede og undervise børn og unge i den kristne tro. Katekismen blev meget populær til oplysning af kristne lægfolk.

Første Part:

1.

Mened: afgivelse af falsk vidneforklaring under ed i retten.

Anhøre: høre på

Slig: sådan

2.

Pålæg: ordre om at gøre noget bestemt el. forholde sig på en bestemt måde.

Lyster Kongen: har kongen lyst til at... Sætningen er et brudstykke fra den samtidig vise "Min Søn, om du vil i Verden frem, saa buk", hvis forfatter var W.H.F. Abrahamson.

Ægtemage: ægtefælle

3.

Gebærder: bevægelse, som udføres med arme el. hænder for at meddele nogen noget. Bruges ofte som supplement til tale.

f. E.: forkortelse for for eksempel

Frastand: afstand

Engels Mimik: Johann Jacob Engel var en tysk redaktør, forfatter og filosof fra oplysningstiden, som skrev flere banebrydende værker om litteratur- og fortælle teori, heriblandt *Über Handlung, Gespräch und Erzählung* (1774), og flere skuespil, bl.a. *Ideen zu einer Mimik* (1785-86).

4.

Kom i Hu: husk på

Illuminationer: oplysning, belysning. Oplysning med levende lys både i slotte og i gader var et vigtigt element ved kongelige og adelige festligheder.

Gjæstebud: stort selskab

Kantate: musikalsk stykke, opført med kor, solosangere eller orkester. Kantater blev typisk komponerede til bestemte festlige lejligheder.

Item: ligeledes

Besørge: sørge for at noget udføres.

Hofsorgen: ved dødsfald i den kongelige familie el. i et nærtstående kongehus udviser kongehuset i en periode deres sorg og deltagelse.

For alting: for alt i verden

5.

Bære Medynk: vise medlidenhed

Billige: acceptere, bifalde

Pethion: Pethion var en patriark i den østromerske kirke 731-740 e.Kr. Han var meget omsorgsfuld og forbedrede sine elevs og befolkningens vilkår markant, hvorfor han nød stor respekt og popularitet.

Magistrat: kongelig embedsmand eller forvalter

6.

Formasteligt: overmodigt, dumdrigt

Konstitution: her i betydningen reglerne for statens forfatning og styreform

Betrygget: sikret

Haardeligen: hårdt

Punsch = punch: drik, der består af vin el. spiritus, som tilsættes sodavand, juice o.lignende. Kan drikkes enten varm eller kold.

Fjas: (af verbet at fjase) pjatte, lave sjov med

Tøddel: en smule, det mindste

Fiske i rørte Vande: at udnytte en situation, hvor der hersker uro, forvirring eller uenighed

Kaas: dyb indsejling imellem sten eller banker

Sanke op: samle op

7.

Hine: (pronomen) de dér

Uryggelig: urokkelig

Anden Part:

1.

Forsynets Nåde: Herrens nåde

Uden Fordring paa: uden at kræve

d. e. = dvs.

Patent: eneret på noget, man mener eller har udviklet

3.

Assembléer: selskabelige sammenkomster

Marskalstav: En marskal er en person med høj officersgrad. Hans stav er et symbol på værdighed.

Stjærner = stjerner: her i betydningen de æressymboler, kongen uddeler til adel og embedsmænd.

Pröjsen = det tyske hertugdømme Preussen

William Pitt (den yngre): engelsk politiker og senere Storbritanniens premierminister 1783-1801. I perioden under Den franske Revolution slog Pitts hårdt ned på reformrige og oprørske sindede englændere ved at begrænse trykke- og forsamlingsfriheden i landet.

Snare: fælde

Schirak: Redaktør og forfatter Gottlob Benedict von Schirach (1743-1804). Han udgav det konservative tidsskrift *Politisches Journal*, og i dette bragte han en række artikler, der angreb de moderne frihedstanker. Han blev ofte omtalt med foragt blandt danske skribenter.

Kætteri: religiøs overbevisning, der bevidst går imod den officielle tros lære.

Versailles: Lille by udenfor Paris, hvor det franske kongeslot ligger.

Kokarde: knap eller anden pyntegenstand med symbolsk betydning, der som regel pryder hovedbeklædning. Hvide kokarder blev især knyttet til det franske kongehus.

Vive le roi: (fransk) leve kongen!

Tredje Part:

3.

Snildeligen: med behændighed og dygtighed

4.

Mæcen: en velgører, en person der støtter andre økonomisk

5.

Patron = mæcen

Forsmå: afvise, nægte

Kobleri = rufferi: drive bordel el. at tilskynde andre til prostitution for egen vindings skyld

Voss: Johan Heinrich Voss (1751-1826) var en berømt tysk digter og filolog.

Aristokraternes Litani:

Litani: kirkelig bøn, som foregår ved vekselsang mellem præst og menighed

Pamfletist: skribent, der udgiver pamfletter

Paine: Thomas Paine (1737-1809) var en engelsk-amerikansk skribent, som forsvarede de revolutionære frihedstanker og kravene om selvstændighed. Han rettede en skarp kritik mod enevælden og sympatiserede stærkt med tankerne bag Den franske Revolution.

Robespierre: Maximilien François Marie Isidore de Robespierre (1758-1794). En af de mest radikale oprørsledere under Den franske Revolution.

Den Augsburgske Konfession: Bekendelsesskrift for den evangelisk-lutherske kirke. I Danmark blev Den Augsburgske Bekendelse anerkendt ved Reformationens indførelse 1536 og siden enevældens indførelse 1665 har den ligget til grund for den lutherske trospraksis i den danske kirke.

Kongeloven: Betegnelse for den danske enevældes forfatningsdokument fra 1665, som gjaldt indtil Grundlovens indførelse i 1849.

Fiskal: embedsmand, der fungerer som anklager på statens vegne.

Gunst: velvilje

Ørkesløs: unyttig

Negernes frigivning: på De dansk vestindiske Øer blev der holdt slaver, indtil de danske myndigheder forbød handel med slaver i 1794. Frigivelsen af de sorte slaver var et varmt emne blandt oplysningsfolk.

Marezoller og Gutfelder: henviser til den tyske præst Johann Gottlob Marezol (1761-1828), der bl.a. virkede ved den tyske kirke i København indtil 1808, og den danske præst Frederik Carl Gutfeld (1761-1823).

Fra flere Universiteter...: Norge var en del af den danske helstat, men havde hidtil ikke haft eget universitet. I slutningen af 1700-tallet opstod der en stærk bevægelse blandt norske studenter, som fremsatte ønsker om at få oprettet et universitet i Norge. Sætningen henviser til disse stridigheder, som endte med at Norge fik eget universitet i Oslo i 1811.

Heterodokse: afvigelse fra den rette lære og tro

Dyveker: henviser til skuespillet *Dyveke* af forfatteren Ole Johan Samsøe fra 1795. Skuespillet blev opført i 1796 og udløste en voldsom litterær debat i samtiden, hvor litterære kritikere skændtes om, hvilken samtidig skuespillerinde, der skulle have titelrollen som Dyveke.

Ejnar Tampenskjælvare: et skuespil af forfatteren Johan Nordahl Brun.

"Brutus" og "Cæsars Død": to tragedier af Voltaire, som omhandler de to romerske herskere.

Burke, Dundas, Pitt og Girtanner: Navne på en række kendte meningsdannende forfattere fra samtiden: Henry Dundas (1742-1811) var indenrigsminister i Storbritannien under William Pitt. I 1792 fandt der en debat om undertrykkelse af oprørske skrifter sted i det engelske parlament, som blev indledt af Dundas, og her rettede han et skarpt angreb på skribenten Tom Paine, der var en af revolutionstidens ivrigste og mest indflydelsesrige forfattere. Edmund Burke (1729-97) var en kendt engelsk filosof, som gjorde sig til talsmand for frisindede tanker. Påvirket af Den franske Revolutions begivenheder blev hans taler mindre radikale fra 1790, og i værket *Reflections on the French Revolution* giver han udtryk for sit nye pragmatiske synspunkt. Værket vakte stor opsigt i mange europæiske lande. Christoph Girtanner udgav det politiske skrift *Politische Annalen* i Berlin 1793-1814.

Repertøren: Malte Møller (1771-1834) der udgav skriftet *Repertorium for Fædrelandets Religionslærere* fra Jena i fem hefter 1795-97. Hensigten med skriftet var at præsentere filosofen I.

Kants filosofi for et dansk publikum. Skriftet vakte opsigt ved sine personlige angreb og "kætterske" udtalelser.

Rasmus (ikke Esaias) Fleischer: (1744- 1804) var en præst fra Kalundborg, som skrev i det konservative tidsskrift *Kritik og Antikritik* og gjorde sig til fortaler for en gammelkonservativ kristendom i Danmark. Han angreb bl.a. Malte Møllers mere fremsynede kristendomssyn.

Cerberus (Kerberus): fabeldyr i den græske mytologi forestillende en trehovedet hund med slangehale, som vogter nedgangen til dødsiget Hades. Udtrykket *Cerberus* og *Herkules* er muligvis en henvisning til den tyske digter og oplysningsmand C.M. Wielands *Göttergespräche* (1790-1793).

Berger: Johan Erich von Berger (1772-1833) dansk filosof, der som ung blev stærkt grebet af moderne tyske filosoffer som Kant og Fichte. Han var meget optaget af samtidens frihedsbevægelse og udgav bl.a. det lille skrift *Dagens Anliggende. Et Ord til Danmarks selvtænkende Mænd* (1794), hvori han gjorde sig til talsmand for folkets frihed og folkeoplysning.

Iris: Navn på den budbringende gudinde i den græske mytologi. *Iris* også navnet på et tidsskrift, der blev redigeret af forfatteren Johan Clemens Tode 1791-1795. Ligesom det liberale tidsskrift *Minerva* bragte *Iris* reportagelignende artikler om samtidige begivenheder i Europa. Modsat *Minerva* var *Iris* konservativt, og Tode sympatiserede ikke med de radikale ideer bag Den franske Revolution, hvilket han gav udtryk for i bladet.

Sveistrup: Hans Guldberg Sveistrup (1770-1824) var visedigter og tilhørte den radikale politiske fløj i Danmark. Han var god ven af både Knud Lyne Rahbek og M.C. Bruun. Sveistrup roede Bruun til Hven i en jolle, da Bruun måtte flygte fra myndighederne pga. sine skrifter. Sveistrup bidrog flittigt til Todes tidsskrift *Iris og Hebe*, hvor han bl.a. kom på politisk koalitionskurs i forhold til Jacob Baden.

Horats: klassisk, romersk digter, som bl.a. har skrevet flere satirer.

Barkasse: en større jolletype

Riems og Tellers Klipper: Andreas Riem og Albert Teller var begge tyske oplysningsmænd og politiske forfattere.

Kants Malstrøm: Den tyske filosof I. Kant havde meget stor indflydelse på filosofi og åndsliv i Danmark slutningen af 1700-tallet. Mange oplysningstænkere var inspireret af hans værker og brugte dem i kampen for frihedsrettigheder.

Dogmatik: religiøs læresætning

Inkquisitionstribunaler: en domstol, der dømte kættere indenfor den katolske kirke.

Kancelli: en forvaltningsenhed i den danske statsadministration indtil Grundlovens vedtagelse i 1849. Man skelnede mellem henholdsvis Danske Kancelli (der varetog indenrigspolitiske forhold) og Tyske Kancelli (der varetog udenrigspolitiske forhold).

Denunciateur: meddeler

Lettres de cachet: Betegnelse for de kongelige befalingsbreve, der blev anvendt i Frankrig før Den franske Revolution. De anvendtes ofte til fængsling af personer, som regeringen ikke forventede at kunne ramme ad lovens vej. Indflydelsesrige personer var ofte i besiddelse af denne type breve, som de kunne bruge mod eventuelle uvenner eller modstandere.